

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה" (ויקרא ז', כ"ו)

חלק א' - איסור אכילת דם - בפרשת 'צו' נאמר לגבי איסור דם: "וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם, לעוף ולבהמה". **שאלה** - מדוע הקדים את העוף לבהמה, ולא הקדים את הבהמה לעוף? וכן שואל 'הרב שטיינמן' ב'**אילת השחר**': "ועוד למה הקדים עוף לבהמה, הרי בהמה זה בע"ח יותר גדול".

הקדמה - ישנם הרבה פסוקים בתורה שמוזכרים בהם גם העוף וגם הבהמה, רובם בפרשת 'נח' לגבי המבול, וחלקם בספר 'ויקרא', וסדר הופעתם משתנה מפסוק לפסוק. רוב הפרשנים לא עסקו בשאלת סדר הופעתם, ואלה שכן עסקו בדבר לא עסקו בדבר בצורה שיטתית, לגבי כל הפסוקים בתורה. בחלק הראשון של הדברים הבאים נתמקד בפסוק זה העוסק באיסור אכילת דם, ובהערות ובחלק השני נעסוק בכל שאר הפסוקים בתורה.

תשובות - א. העוף נוצר לפני הבהמה - ניתן לומר, שהעוף מוזכר לפני הבהמה, כי כך היה סדר יצירתם, שהעופות נבראו ביום חמישי ואילו הבהמות ביום ששי. וכן אנו רואים, שכאשר ה' אומר לברוא את האדם, שיוכל לרדות בכל בעלי החיים הוא מזכיר אותם לפי סדר יצירתם: "וויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ" (בראשית א', כ"ו). וכן כאשר ה' מברך אותם, התורה מקפידה על הסדר הזה: "ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה, ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ" (שם, שם, כ"ח). ולכן יש להניח, שבכל מקום שמופיעים יחד רשימה של בעלי החיים הם יופיעו בסדר יצירתם, ואם הם מופיעים בסדר אחר, יש למצוא הסבר לשינוי הסדר.

ב. סדר עולה של חשיבות ורדייה - 'מלבי"ם' מסביר על הפסוק דלעיל בפרשת 'בראשית' (א', כ"ו), שסדר הנבראים הוא לפי סדר חשיבותם, וכל הנברא לאחר חברו חשוב ממנו ושולט עליו. ולכן קודם אמר הפסוק, שהאדם יירדה בדגת הים, ובגלל חשיבותם הפחותה, האדם יירדה בהם במידה הרבה ביותר. ואח"כ הוסיף שאף בעוף השמים שחשובים יותר מדגת הים, גם בהם יירדה האדם, אך במידה פחותה יותר. ולבסוף אומר הפסוק שיירדה אף בהמה שחשובה יותר מעוף השמים, אך לפי זה הרדייה שלו בהם תהיה פחותה יותר. ולפי זה **אפשר לומר**, שגם כאן לגבי איסור דם, לגבי דגים שבהם השליטה של האדם היא הגדולה ביותר אין כלל איסור דם. אך לגבי עופות הוא שולט במידה פחותה, ולכן יש בו איסור דם. והכתוב מזכירו קודם לבהמה כי יש בו חידוש גדול יותר, שהרי גם הוא נוצר מהמים ביום חמישי כמו הדגים, ובכל זאת הדם שלו נאסר. ואח"כ מוסיף, חידוש קטן יותר, שבבהמה שרדיית האדם בה פחותה יותר, וודאי שחל בה איסור אכילת דם.

ג. העוף ביצירתו קרוב יותר לדגים - על הפסוק בסוף פרשת 'שמיני': "זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים" (ויקרא י"א, מ"ו) מביא בעל '**אור החיים**' הקדוש מדרש '**מ'תורת כהנים**', שהפסוק סדר את העוף בין הבהמה ובין הדגים, לומר שחציו בהמה וחציו דג, ולכן בעוף מספיק לו בשחיתותו רק סימן אחד או רובו, ואילו לבהמה צריך שני סימנים או רובם, ובדג לא צריך כלל שחיטה. ומסביר '**אור החיים**' הקדוש שלדברי חז"ל העוף נוצר מן הרקק, מים מעורבים בעפר, ומצד המים דומים לדגים, ומצד העפר דומים לבהמה, ולכן מספיק לעוף שחיתות סימן אחד. ולפי זה **אפשר לומר**, שכמו שמותר לאכול דם דגים היינו חושבים שמותר לאכול גם דם של עוף שדומה ביצירתו ליצירת הדגים, אך מצד שני שדומה לבהמה אסור לאכול דם של עוף. ומכיוון שהתורה אוסרת לאכול דם של עוף יש בזה חידוש גדול יותר, ולכן התורה מזכירה קודם את החידוש הגדול יותר, ורק אח"כ את האיסור של דם בהמה.

ד. 'לעוף' - פרט לדגים וחגבים - '**רש"י**' בפירושו לפסוק אומר: "לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים וחגבים". ומיעוטים אלו לומדים דווקא מן העוף, כי גם דגים נוצרו מן המים, וחגבים הם מין עוף. ונוכל לומר, שלכן הפסוק מזכיר בתחילה את העוף, כי ממנו לומדים למעט את הדגים והחגבים.

ה. "כי כל אוכל חלב מן הבהמה" - בפסוק הקודם מובא איסור חלב, ואיסור חלב קיים רק בבהמה ולא בעופות. ונוכל לומר, שבאיסור דם מזכיר הכתוב את העוף בתחילה, בכדי להדגיש את הניגוד לחלב, שלגבי אכילת דם גם העוף אסור, ורק אח"כ מזכיר איסור אכילת דם בבהמה, שאסורה גם באכילת חלב.

ו. איסור דם בבהמה כבר נאמר לעיל - בעל '**העמק דבר**' אומר: "וכל דם וגו'. וכבר כתב לעיל ג' י"ז. והוסיף כאן אפילו לעוף ולחיה שהוא בכלל בהמה". ונוכל לומר, שמכיוון שאיסור דם כבר נאמר לעיל בפסוק: "חקת עולם לדרתיכם בכל מושבתיכם, כל חלב וכל דם לא תאכלו", והפסוק כאן בא לחדש בעיקר לגבי עוף, לכן הביאו הפסוק בתחילה.

ז. מצוות כיסוי דם בעוף ולא בבהמה - בפרשת 'אחרי מות' מובאת מצוות כיסוי הדם: "ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל, ושפך את דמו וכסהו בעפר" (ויקרא י"ז, י"ג). ומסביר שם בעל '**פלי יקר**': "ד"א לפי שבושר חיה ועוף אינן בנמצא, והם מחוסרי צידה, ובאין לאדם על ידי טורח גדול או ביוקר, ומצד היות הדבר חביב עליו ביותר, יש לחוש פן יאכל הבשר עם הדם, ע"כ צריך לעשות היכר ע"י כסוי". ולפי זה **נוכל לומר** טעם נוסף להקדמת העוף בפסוק שלנו לגבי איסור אכילת דם, כי היות והעוף חביב עליו יותר מאשר הבהמה, יבוא לאוכלו עם הדם, לכן התורה מקדימה את העוף לבהמה באיסור אכילת דם.

ח. הייעוד של הדם שניתן על המזבח - רמב"ן (ויקרא י"ז, י"א) מסביר, שהדם נאסר, מפני שניתנו לנו להיות על המזבח לכפר על נפשתינו, והוא חלק השם. והתורה אסרה גם דם עוף וחיה למרות שאינם קרבים על המזבח, כי ה' רצה להרחיק אותנו מכל דם. ולפי זה **נוכל לומר**, שהתורה הקדימה כאן את העוף, כי החידוש בו יותר גדול, שדמו נאסר למרות שאינו קרב על גבי המזבח.

חלק ב' - הסבר סדר הופעת בעלי החיים בפסוקים נוספים בתורה

היתר לאכול רק מהצומח - לפי סדר חשיבות יורד - '**כ"ט**' ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה. (ל) ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רמש על הארץ אשר בו נפש חיה

את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן" (בראשית א', כ"ט - ל'). **ונראה לומר**, שהיות ופסוק כ"ט מדבר אל אדם וחווה, לכן בפסוק ל' הוא יורד בסדר החשיבות, מקודם - החיה שכוללת את הבהמה, אח"כ - עוף השמים, ולבסוף - כל הרומש על הארץ.

קריאת שמות לבעלי החיים - "(יט) ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. (כ) ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה, ולאדם לא מצא עזר כנגדו" (בראשית ב', י"ט - כ). בשני פסוקים אלו ישנו הבדל בסדר רשימת בעלי החיים. בפסוק י"ט מופיעה בתחילה 'חית השדה' ואח"כ 'עוף השמים', ואילו הבהמה לא מוזכרת כלל. ואילו בפסוק כ' מוזכרת גם הבהמה, והסדר הוא שונה, בתחילה 'הבהמה' ולאחריה 'עוף השמים' ורק לבסוף 'חית השדה'. 'רש"י' בפסוק י"ט אומר: "ועוד, למדך כאן, שבשעת יצירתך, מיד בו ביום, הביא אל האדם לקרות להם שם (חולין כ"ז ע"ב)". וזה נכון רק לגבי 'חית השדה' שנוצרה ביום ששי ביום יצירת האדם, אך העופות נוצרו יום קודם ביום חמישי, אז לא יכול להביאם לפניו ביום יצירתך. ולכן נראה, שהזכיר קודם את 'חית השדה' כי הביאם אל האדם ביום יצירתך, ונראה לומר שביטוי זה כולל גם את הבהמה, ורק אח"כ מוסיף את 'עוף השמים' שנוצרו יום קודם, אך לא היה יכול להביאם בו ביום, כי האדם עדיין לא נוצר. אך בפסוק כ' מדובר על סדר קריאת השמות, ויתכן שאדם בחר לקרא שמות בתחילה לבהמה, שהיא הקרובה ביותר לאדם לשימוש בה ולתועלת שמפיק ממנה. ואח"כ לעופות שגם יש לו הנאה מהם, אך פחותה מהבהמה, ורק לבסוף קורא שמות לחית השדה, שכמעט אין לו קשר אליהן.

פרשת המבול

ה' מתכונן מלחמת את כל החיים - "ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים, כי נחמתי כי עשיתם" (בראשית ו', ז). כאן הסדר הוא: 'האדם', 'הבהמה', ורק אח"כ 'עוף השמים'. וניתן לומר, שאם ה' מתנחם על עשייתם אז קודם מתנחם על מה שעשה לאחרונה ואח"כ על מה שעשה קודם, כי הוא מצטער יותר על מה שהוסיף לעשות. ולכן מוזכר קודם 'האדם' שהוא נוצר לאחרונה, ומה עוד שהאכזבה ממנו היא הגדולה ביותר, ולאחריו 'הבהמה' שנוצרה לפני האדם, ולבסוף 'עוף השמים' שנוצרו לפני הבהמה.

ציווי ה' לגבי סדר ביאתם אל התיבה - "מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו, שנים מכל יבאו אליך לחיות" (בראשית ו', כ'). ומדוע כאן מקדים את העוף לבהמה, בניגוד לפסוק הקודם? **ונראה לומר**, שמכיוון שכאן מדובר על ביאתם אל התיבה, לכן הסדר הוא במהירות ביאתם. ומקודם מזכיר את 'העוף' שעפים במהירות רבה יותר מאשר הבהמות.

שבעה שבעה מהבהמה הטהורה ומהעוף הטהור - "(ב) מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו". (ג) "גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה, לחיות זרע על פני כל הארץ" (בראשית ז', ב' - ג').

הסדר לפי החשיבות לענין קרבנות - בניגוד לפסוק הקודם שבו נאמר עליהם שהם יבואו אליו, ולכן הסברנו, שהוזכרו קודם עופות כי יכולים לבא יותר מהר, הרי שכאן נאמר לנח, שלאחר שיבואו אליו, יקח שבעה מכל הבהמה הטהורה, והמטרה כפי שאומר 'רש"י': "שבעה שבעה. כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו", והבהמה יותר חשובה לענין הקרבן מאשר העוף, שהרי רוב הקרבנות במקדש היו מהבהמה, ולכן היא מוזכרת ראשונה.

סדר הכניסה לתיבה בפועל - ואכן, בפסוק הבא מתוארת כניסתם לתיבה בסדר זה: "המה וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על הארץ למינהו, וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף" (בראשית ז', י"ד). קודם הבהמה, ובצמוד לה הרמש הטפל לה, וכפי שהבאנו לעיל, ורק אח"כ העוף, וכפי שהבאנו לעיל את חשיבות הבהמה לענין הקרבנות יותר מאשר העוף.

גויעת בעלי החיים במבול לפי סדר יכולת הישרדות - "(כא) ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ, וכל האדם" (בראשית ז', כ"א). **ויש להבין**, מדוע לגבי גויעתם, מוזכרים קודם העוף ורק אח"כ הבהמה והחיה ולבסוף האדם. 'רד"ק' מתייחס כאן רק להזכרתו של האדם לבסוף ואומר, שהפסוק בא לומר שלמרות שהאדם הוא בעל תבונה ותחבולה להשמר מהרע, והיה להם להעלות על ההרים הגבוהים, לא הועילה להם תחבולתם, כי חמש עשרה אמה מעל ההרים גברו המים. ולפי דבריו, אולי הסדר כאן קשור לרמת תבונתם של בעלי החיים, ויכולת הישרדותם מפני המבול. **ואולי**, לעופות יש תבונה פחותה משל שאר בעלי החיים, ולכן גוועו ראשונים, ולאחריהם הבהמות ולאחריהם החיות ולבסוף האדם, לפי הדרגת תבונתם. גם 'מלבי"ם' מתייחס לסדר בפסוק זה ואומר: "וסדר בזה - עוף, בהמה, חיה, שרץ, אדם. כי העוף לחלישותו גוע תחלה ע"י השטף הבא מלמעלה. ואח"כ מתו גם הבהמות, ואח"כ גם החיות, שיש מהם שמגורתם במערות צורים בראשי ההרים ששם מצאו סתר בין נגד הגשם שבא מלמעלה בין נגד שטיפת התהום. אח"כ מתו השרצים שבתוכם ימצאו מינים רבים החיים במים וביבשה והם האריכו ימים יותר. ואח"כ מת האדם, כי אין ספק שהאדם שהוא בעל תחבולות יותר מכולם.

וימח כל היקום - "(כג) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ" (בראשית ז', כ"ג). מלבד זאת, שכל בעלי החיים מתו, הם גם נמחו מעל פני האדמה ונהיו כמים. וכאן הסדר מתהפך מסדר הגויעה, בתחילה אדם, ואח"כ הבהמה והעוף רק לבסוף. **'אור החיים'** הקדוש מסביר, על פי הפסוק - 'אחור וקדם צרתני' (תהלים קל"ט, ה'), שנשמת האדם נוצרה לפני שאר בעלי החיים, ואילו גופו נוצר האחרון, ולכן לגבי מיחוי הגוף שמדבר פסוק זה, הוא מופיע ראשון. אך בפסוק הקודם שמדבר על הגויעה שהיא יצאת הנשמה, שנוצרה לפני כולם, לכן גם יצאה לאחר כולם, והאדם מופיע לבסוף. 'מלבי"ם' גם הוא מתייחס לסדר הזכרתם ואומר, שגוף האדם נמחה תחילה, כי הוא חלוש יותר מגופי שאר בעלי החיים, ואח"כ גוף הבהמה שחזק יותר, ואח"כ רמש ועוף שגופותיהם הקטנים נסתר בקנים ובמערות ונתקיימו יותר. ולגבי הגויעה שהיא צאת הנפש הוא אומר, שנפש האדם הוא האור הגדול הכולל בתוכו כל מיני האורות, ונפשות הבעלי חיים הם רק ניצוצות קטנות מן האור הזה, לכן נאספו תחלה האורות הקטנות, ואח"כ נאסף המאור הגדול, ולכן לגבי הגויעה מוזכר האדם רק לבסוף.

לעילוי נשמות - הגיליונות של כל השנה כולה וכן הלימוד של כל השנה כולה מוקדשים לע"נ אחד מחשובי לומדי הכולל 'תורתך שעשועי' - ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל שנלב"ע.

לע"נ ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל מלומדי הכולל 'תורתך שעשועי' שנלב"ע. ולע"נ ר' אדמונד רפאל בן ז'היה.

השיעורים מתקיימים בזית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדך פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net